

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI DIN CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

MESIA PĂTIMITOR ÎN PSALMI

COORDONATOR:

Diacon Lect. Univ. Dr. Habil. STELIAN PAȘCA-TUȘA

DOCTORAND:

BUDA IANCU-IONUȚ

CLUJ-NAPOCA

2025

Cuprins

Abrevieri

Introducere

1. Stadiul actual al cercetării

- 1.1. Literatura de specialitate națională
- 1.2. Literatura de specialitate internațională

2. Mesia și ideea de mesianitate în Vechiul Testament

3. Mesia și relația sa cu Ebed-Yahwe

4. Mesia pătimitor în Psalmi – perspective exegetice

- 4.1. Uneltirea mai marilor împotriva Unsului Domnului (Ps 2,1-7)
 - 4.1.1. Noțiuni de isagogie
 - 4.1.2. Cugerarea celor deșarte (v. 1)
 - 4.1.3. Răzvrătirea împotriva Unsului Domnului (v. 2)
 - 4.1.4. Dezrobirea mai marilor (v. 3)
 - 4.1.5. Domnul privește cu dispreț la cei ce se răzvrătesc (v. 4)
 - 4.1.6. Sentința Domnului (v. 5)
 - 4.1.7. Legitimitatea regelui din Sion (v. 6)
 - 4.1.8. Filiația divină a Regelui (v. 7)
 - 4.1.9. Conținutul mesianic al psalmului
- 4.2. Pătimirile „Robului” Domnului (Ps 21,1.6-8.19-20)
 - 4.2.1. Noțiuni de isagogie
 - 4.2.2. „Dumnezeul meu pentru ce m-ai părăsit?” (v. 1)
 - 4.2.3. Defăimarea și batjocorirea „robului” (vs. 6-8)
 - 4.2.4. Străpungerea mâinilor și picioarelor (v. 18)
 - 4.2.5. Numărarea oaselor (v. 19)
 - 4.2.6. Împărțirea hainelor și a cămășii (v. 20)
 - 4.2.7. Conținutul mesianic al psalmului
- 4.3. Uneltirile vrăjmașilor și casnicilor împotriva „robului” (Ps 40,1-9)
 - 4.3.1. Noțiuni de isagogie
 - 4.3.2. Izbăvirea celui milostiv de către Domnul (v. 1)
 - 4.3.3. Ocrotirea celui milostiv de către Domnul (v. 2)
 - 4.3.4. Ajutorul și izbăvirea celui milostiv de către Domnul (v. 3)
 - 4.3.5. Invocarea milei Domnului și vindecarea (v. 4)
 - 4.3.6. Grăirile de rău ale vrăjmașului (v. 5)
 - 4.3.7. Minciunea și ipocrizia celor din jur (v. 6)
 - 4.3.8. Uneltirea și cuvintele nelegiuite ale vrăjmașilor (vs. 7-8)
 - 4.3.9. Răzvrătirea celui apropiat (v. 9)
 - 4.3.10. Conținutul mesianic al Psalmului
- 4.4. Fierea și adăparea cu oțet a „robului” (Ps 68,21-28)
 - 4.4.1. Noțiuni de isagogie
 - 4.4.2. Solicitarea izbăvirii de vrăjmași (v. 21)

- 4.4.3. Domnul cunoaște ocara și înfruntarea celui credincios (v. 22)
- 4.4.4. Zdrobirea celui credincios (v. 23)
- 4.4.5. Părăsirea celui credincios (v. 24)
- 4.4.6. Fiarea și oțetul (v. 25)
- 4.4.7. Pedepsirea celor care au uneltit (v. 26)
- 4.4.8. Zdrobirea uneltitorilor (v. 27)
- 4.4.9. Pustiirea uneltitorilor de către Domnul (vs. 28-29)
- 4.4.10. Conținutul mesianic al Psalmului
- 4.5. Asumarea ocării de către „rob” (Ps 88,45-50)
 - 4.5.1. Noțiuni de isagogie
 - 4.5.2. Chemarea Domnului în necaz (v. 45)
 - 4.5.3. Invocarea aducerii aminte a Domnului (v. 46)
 - 4.5.4. Izbăvirea sufletului din moarte (v. 47)
 - 4.5.5. Invocarea milei și a legământului davidic (v. 48)
 - 4.5.6. Asumarea ocării robilor Domnului (v. 49)
 - 4.5.7. Ocărârea unuia Domnului (v. 50)
 - 4.5.8. Conținutul mesianic al Psalmului

5. Receptarea nou-testamentară a psalmilor „pătimirilor”

- 5. 1. Trădarea Mântuitorului
 - 5.1.1. Observarea trădătorului
 - 5.1.2. Tulburarea mai-marilor și osândirea lui Iisus Hristos
- 5.2. Pățimirea de pe cruce
 - 5.2.1. Purtarea ocărilor
 - 5.2.2. Batjocura mulțimii
 - 5.2.3. Străpungerea mâinii și picioarelor
 - 5.2.4. Adăparea cu oțet
 - 5.2.5. Împărțirea hainelor
 - 5.2.6. „Dumnezeul meu de ce m-ai părăsit?”

Bibliografie

Cuvinte cheie: psalmi, unsul Domnului, lectură hristologică, suferință, Mesia, ocară, profeție, trădare, smerit, *Robul* Domnului.

Sumar

O componentă importantă a învățaturii Mântuitorului Hristos este legată de Psaltire. Acest aspect este pus în lumină în special de episodul Emaus (Lc 24,25-27) unde Iisus vorbește despre importanța lecturii hristologice a Vechiului Testament. În acest context, cercetarea de față își propune să analizeze o parte din textele profetice și mesianice ale Psaltirii care vorbesc despre suferința lui Ebed-Yahwe și în final să urmărim receptarea acestor pasaje în Noul Testament.

Analiza psalmilor nu este deloc ușoară pentru că ridică multe semne de întrebare legate de autorul, timpul, locul, stilul sau mesajul psalmilor. Astfel, am optat pentru această temă cu speranța și convingerea că această cercetare va aduce un plus teologiei biblice vechitestamentare românești.

Elaborarea lucrării va porni de la ideea de mesianitate în Vechiul Testament. Al doilea capitol al cercetării noastre, va aborda un alt termen extrem de important în teologia biblică, cel de *Ebed-Yahwe*. Esența tezei constă apoi în analiza exegetică a unor psalmi ce vorbesc profetic despre suferința lui Mesia. Astfel vom analiza versetele cheie din psalmii 2, 21, 40, 68 și 88. Ultimul capitol al cercetării noastre va urmări receptarea pasajelor abordate în Noul Testament. Atât Mântuitorul cât și Sfinții Apostoli au preluat versete din psalmi pentru a dovedi că Iisus este Mesia cel așteptat. Psalmul 21 și psalmul 68 sunt cel mai folosiți psalmi în Noul Testament. Preluarea acestor psalmi de către autorii Noului Testament arată valoarea inestimabilă a Psaltirii și importanța ei în identificarea lui Mesia în istorie.

Ca metodă ce cercetare vom folosi exegeza diacronică sau istorico-critică. Fiecare psalm analizat va avea o prezentare generală. Vom încerca să identificăm autorul textului, să stabilim compartimentarea psalmului și să aflăm perioada istorică în care a fost redactat. Fiecare verset analizat va fi abordat atât din perspectivă patristică cât și din perspectivă iudaică. Analiza exegetică a textelor cheie va îmbina, rigorile criticii moderne cu perspectiva duhovnicească promovată de interpretarea Sfinților Părinți. Astfel, fiecare verset va conține o zonă de actualizare.

Obiectul general al acestei teze este acela de a demonstra că Iisus este Mesia cel profețit. Pe parcursul tezei vom vedea cum Mântuitorul Iisus Hristos împlinește progresiv și

deplin toate profețiile anunțate de psalmii analizați. Cercetarea este cu atât mai importantă cu cât nu există în spațiul biblic românesc un volum dedicat exclusiv acestei teme. Cu ajutorul Sfinților Părinți, al rabinilor și al bibliștilor moderni, vom încerca să punem în lumină faptul că Iisus Hristos este Mesia cel Profețit.

Elementul de noutate al tezei îl constituie tocmai tematica lucrării. Literatura biblică românească de specialitate conține repere sumare în ceea ce privește analiza psalmilor, care profețesc suferința lui Mesia. Versetele care anunță suferința lui Mesia au mai fost abordate, însă ele constituie o mică parte din cercetări mai ample și nu un subiect de sine stătător. Nu pretendem că analiza noastră este exhaustivă, însă credem că este un bun punct de plecare, pentru alte cercetări viitoare în această zonă.

Creștinismul învață că Iisus Hristos este Mesia cel așteptat pentru mântuirea lumii. Aceasta este învățătura pe care se bazează creștinismul. Din acest motiv, termenul *Messiah* a primit foarte multă atenție de-a lungul istoriei. Termenul *Messiah* (In 1,41 și 4,25), se traduce cu „cel uns” sau cu „Hristos”. Termenul este folosit în Vechiul Testament, doar în legătură cu preoții, profeții sau regii, care erau unși un untdelemn în momentul investirii lor. Ungerea este astfel semnul văzut al ungerii divine nevăzute. O consecință imediată a ungerii, este umplerea celui uns de Duhul lui Dumnezeu. Astfel cel uns va fi de acum protejat de Dumnezeu și va avea misiunea de a face cunoscută voia lui Dumnezeu în lume. Alesul primea de la Dumnezeu har, o carismă deosebită și putere pentru a cărmui poporul (2Rg 23,2). Toate profețiile care anunță lucrarea „unsului” vorbesc despre schimbarea majoră pe care acesta o va produce în lume. Războaiele vor lua sfârșit, o pace cosmică se va așeza pestre întreaga creație, animalele care până acum se devorau între ele vor conviețui împreună, pământ va da roag din belșug, Israel și Iuda se vor reuni, exilații se vor întoarce acasă și oamenii vor trăi în armonie unii cu alții. Unsul Domnului este deci, un ales al lui Dumnezeu ce are misiunea de a aduce pacea între oameni și mesajul lui Dumnezeu pe pământ.

Un alt termen extrem de important este cel de *Ebed-Yahwe*. „Robul” Domnului, despre care au scris nenumărați interpreți creștini sau evrei, este identificat în istorie cu diferite personaje. Unii dintre cercetători îl identifică pe Ebed-Yahwe cu o seamnă de profeți ai Vechiului Testament, alții cu întreg poporul lui Israel, iar alții îl văd în anumite pasaje din psalmi, pe Domnul nostru Iisus Hristos. Această ultimă perspectivă, este asumată de Biserica primară, de Sfinții Părinți și de Noul Testament.

Sfinții Părinți interpretează profețiile psalmilor în legătură cu Iisus și cred că Ebed-Yahwe este Mântuitorul Hristos, a doua Persoană a Sfintei Treimi care s-a întrupat pentru mântuirea lumii. El este cel ce a împlinit în Sine în mod deplin toate profețiile Vechiului

Testament. Meliton de Sardes consideră că suferințele unor personaje ale Vechiului Testament, precum Moise sau Isaac, sunt prefigurări ale suferințelor hristice. Indetificarea Domnului Iisus, cu personajul suferind descris în psalmi, nu este un produs al cercetărilor moderne, ci o perspectivă asumată de Biserică încă de la începuturile creștinismului. Robul suferind descris în psalmi, nu poate fi un oarecare profet, pentru că niciodată, nici un profet nu a împlinit toate profețiile amintite în psalmi. Domnul Iisus Hristos este singurul care împlinește în Persoana Sa, toate profețiile psalmistului David și a Scripturii în general.

Deși unele interpretări leagă profețiile despre *Robul* Domnului de soarta întregului popor al lui Israel, majoritatea cercetărilor confirmă faptul că aceste profeții se referă de fapt la Iisus Mesia și nu la poporul evreu în general. Unii cercetători moderni au încercat să identifice personajul suferind din psalmi, cu o seamă de personaje din Vechiul Testament precum: Solomon, Zorobabel, Iosia, Moise, Cyrus, Ioachim, Ieremia, Isaia, David etc., dar nici una dintre aceste interpretări nu a câștigat suficient de mult teren. Acest lucru se datorează faptului că nici unul dintre personajele Vechiului Testament nu împlinesc pe deplin suferințele anunțate de profețiile mesianice și mai mult, unele profeții mesianice au apărut după moartea persoanelor invocate. Singura interpretare onestă și satisfăcătoare este cea propusă de creștinism. Astfel *Robul* Domnului este Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, a doua Persoană a Sfintei Treimi.

Viziunea creștină asupra Vechiului Testament a recunoscut în Persoana Domnului Iisus suferința anunțată de textele vechi-testamentare. Ebed-Yahwe este Iisus Hristos. Acest lucru îl confirmă în general, toate textele Noului Testament. Întreaga Sa suferință a fost anunțată: batjocura, chinurile, crucea, cuiele, împărțirea hainelor, adăparea cu oțet, ocară, rușinea și înfruntarea, fiind profețite de textul psalmilor și de Isaia.

Cea mai citată carte din Vechiul Testament în Noul Testament este Psaltirea. Acest detaliu important dovedește încă o dată că psalmii vorbesc profetic despre Nașterea, viața, activitatea, suferința, moartea și Învierea Mântuitorului Iisus Hristos. Această teză își propune să analizeze o parte din psalmii mesianici ce profetesc suferința, moartea și răstignirea Mântuitorului Iisus Hristos. În acest sens vom analiza versetele cheie din psalmii 2, 21, 40, 68 și 88.

Primul psalm analizat în teză este psalmul 2. Deși Părinții identifică cu ușurință și în unanimitate persoana descrisă de psalm cu Mesia Cel profețit, acest lucru a fost contestat de comentariile rabinice, care l-au văzut mai degrabă pe Solomon, pe Mesia care îi va nimici pe Gog și Magog sau pe regii care în timpul eshatonului se vor împotrivi Domnului. Desigur,

aceste interpretări sunt departe de adevărul revelat deja de Apostolii Mântuitorului, care citează în mod repetat psalmul 2, identificând personajul descris în text, cu Iisus.

Sfinții Părinți recunosc fără excepție, faptul că acest psalm Îi este dedicat lui Meșiah și nu lui David, fiind o profeție mesianică evidentă. Tradiția creștină interpretează textul în legătură cu Nașterea, Botezul sau suferința lui Iisus. Sf. Atanasie cel Mare consideră că Psalmul anunță „pătımirea Lui cea cu trupul”. Evenimentele profețite s-au împlinit, iar textul a fost asumat de Noul Testament, ca o dovadă a dumnezeirii Mântuitorului Iisus Hristos.

Receptarea psalmului în Noul Testament, întărește ideea conform căreia, personajul principal din text nu este împăratul David, ci Iisus Hristos. Evanghelistul Luca întărește acest aspect când citează psalmul, în textul din Faptele Apostolilor capitolul 4 (vs. 24-28), unde mulțimile adunate în jurul discipolilor lui Iisus, rămân impresionate de modul în care aceștia au reușit să scape din mâinile arhiereilor, după ce au vindecat un olog. După acest eveniment, ucenicii rostesc o superbă rugăciune care face referire la profețiile din psalmul 2 (vs. 1-2) – ei amintesc de pătimirile ce avea să le sufere Hristos și de cei ce s-au adunat împotriva Lui. Important de menționat este faptul că primii creștini erau deja familiarizați cu acest gen de interpretare a psalmului, care cel mai probabil a fost realizată anterior de unul dintre apostoli.

Primul verset al psalmului surprinde uimirea autorului în fața dorinței celor răi de a se răscula împotriva Domnului și a Unsului Său. Cunoșcând puterea inimaginabilă a lui Dumnezeu, psalmistul vedea încă de la început, inutilitatea și irelevanța acțiunilor făcătorilor de rele. Sintagma interogativă „pentru ce” exprimă nu doar nedumerire și surprindere, ci și indignare față de această nebunească acțiune, bine știind că regele aflat sub protecția lui Dumnezeu este de neatins, de neînfrânt.

Termenii גוֹיִם (*goim*) – *neamurile* și לְעַמִּים (*leummim*) – *popoarele* sunt folosiți de autor pentru a-i identifica pe rebeli și fac referire la păgâni, locuitorii din afara țării Israel. Exegeza Părinților a făcut o clară separație între cei doi termeni. Substantivul „neamurile” face o trimitere generală la romani, stăpânitorii Israelului aflat sub ocupație în timpul Mântuitorului, iar substantivul „popoarele” face trimitere la iudeii potrivnici Domnului, care s-au adunat în jurul arhiereilor Anna și Caiafa. Și evreii sunt deci la fel de nesăbuiți și nechibzuiți, ca neamurile ce s-au ridicat cu război împotriva poporului israelit, aflat sub ocrotirea lui YHWH.

Odată ce am sesizat inutilitatea acțiunilor rebele ale coaliției răufăcătoare, putem observăm împotriva cui își îndreaptă ei răutarea – „împotriva Domnului și împotriva unsului Său”. Privit din perspectivă hristologică, Sfinții Părinți văd prin substantivul plural „regii”, pe cei ce s-au adunat împotriva lui Iisus și L-au răstignit. Irod cel Mare, Pilat, Irod Tetrarhul și fariseii sunt „regii” și „căpeteniile” adunate împotriva lui Mesia.

Psalmul îl prezintă în sens literal pe David, iar în sens alegoric pe Iisus Hristos. Rabinii vechi, vedeau acest psalm ca fiind eminamente mesianic, în comparație cu rabinii mai recentii care s-au dezis de această perspectivă.

Odată cu versetul 4 debutează a doua secțiune a psalmului. Dacă primele trei versete și-au focusat atenția asupra rebelilor și asupra planurilor lor, atenția psalmistului se îndreaptă acum spre Dumnezeu. Expresia „cel ce locuiește în ceruri” exprimă infinitul raport disproporțional de forțe dintre Dumnezeu și om. Distanța dintre cer și pământ poate fi socotită ca o unealtă prin care măsurăm diferența de forță dintre om și Dumnezeu. Expresia „cel ce stă” sau „cel ce locuiește” (în ceruri) יוֹשֵׁב (*iošeb*) subliniază autoritatea lui Yahwe. Șederea pe tron este specifică celui ce are putere multă. În acest caz vorbim despre Cel ce are toată puterea. Denumirea de „Domnul” אֲדֹנָי (*Adonai*) face referire la calitatea de conducător al întregii lumi.

Legitimitatea dumnezeiască a regelui proaspăt uns peste poporul Domnului, este revelată în versetul 6. Deși contestată de om, guvernarea acestuia este susținută de puterea divină. Sintagma pronominală posesivă „regele meu”, prezentă în contextul întronizării, evidențiază legătura intimă dintre Yahwe și rege. Verbul נָסַךְ (*nasakh*) – „a turna”, „a vărsa”, este redat de traducătorii Septuagintei prin grecescul *καθίστημι*, care înseamnă „a pune”, „a rândui”. Ungerea este simbolul văzut prin care Domnul alege și întărește domnia regelui peste poporul Său.

Psalmul, interpretat în contextul dimensiunii sale mesianice, face o evidentă trimitere la Persoana lui Meșiah. Cu toate că poporul nu a recunoscut regalitatea lui Iisus, au fost totuși, nu puțini, cei care L-au identificat pe Iisus, cu Mesia cel profețit. Primii care au recunoscut dumnezeirea Sa, au fost magii de la Răsărit, care au adus daruri Pruncului Iisus (cf. Mt 2,1-12; Lc 2,1-20). Versetul trebuie înțeles în contextul pasajului din Matei 15,24. Regele Iisus, uns peste Sion, este același cu Cel ce a fost trimis către „oile cele pierdute ale casei lui Israel”.

Versetul 7 pune în lumină o dată în plus mesianitatea psalmului 2. Prin „Fiul Meu ești Tu” psalmistul dorește să sublinieze filiația divină a lui Mesia, arătând nașterea Sa din Tatăl și împreună viețuire din veci alături de Părintele Său.

Psalmul 2, este un psalm mesianic care nu vorbește despre David, ci despre Mesia. David nu a fost uns rege pe Muntele Sionului ci în Hebron, după cum relatează Cartea Regilor și Paralipomena (2Rg 5,1-5; 1Par 11,1-3). Nicăieri nu se afirmă că David ar fi domni peste Muntele Sionului.

Al doilea psalm analizat în teză este psalmul 21. Alături de psalmul 68, psalmul 21 este cel mai citat psalm în Noul Testament. Acest detaliu arată importanța Psaltirii și dimensiunea profetică a psalmului 21.

Psalmul 21 este primul psalm care vorbește clar despre pătimirile Mântuitorului. Este un „psalm al pătimirilor” cunoscut mai ales prin însușirea lui de către Domnul Iisus. Mântuitorul și-a amintit de conținutul acestui psalm în momentele în care era răstignit pe cruce. În acele momente de cumplită agonie, Iisus rostește cuvintele primului verset. Acest psalm, descrie în mod evident și detaliat, suferințele lui Mesia.

Psalmul are dovezi incontestabile împotriva celor ce neagă dimensiunea profetică și mesianică a textului. David n-a avut niciodată probleme atât de mari ca cele descrise în psalm. Chiar și conflictul pe care l-a avut cu Saul, sau răzvrătirea lui Abesalom, nu se ridică la nivelul suferințelor descrise în psalm. Prima impresie pe care ți-o lasă psalmul, este aceea că textul înregistrează suferințele personale ale autorului. Cu toate acestea, Franz Delitzsch consideră că istoria nu oferă un motiv suficient de bun să credem că suferințele amintite în text, îi pot fi atribuite lui David.

Primul verset al psalmului relatează strigătul unui om drept, ce este persecutat de dușmanii săi. Autorul face apel la mila lui Dumnezeu bazându-se pe intervențiile decisive ale Domnului din trecut. Rugăciunea rostită în primul verset nu poate fi decât a unui om credincios, care are o lungă relație apropiată cu Dumnezeu. Cuvintele primului verset, sunt rostite de Mântuitorul Hristos pe cruce, în momentul Sfintelor Sale Pătimiri fapt ce dovedește valoarea profetică a psalmului 21.

Defăimarea și batjocura „robului” sunt anunțate de versetele 6-8. Versetul 6 compară suferința psalmistului cu un vierme. Comparația cu viermele (σκώληξ) exprimă stare neînsemnată și jalnică în care se află autorul. Versetul 6, sugerat și de textul din Isaia 53,2-3, descrie în sens profetic suferințele Mântuitorului. Comparația cu viermele, evidențiază umilința și smerenia lui Mesia. Iisus s-a smerit pe Sine Însuși, lăsându-se ocărât și umilit de poporul Său.

Versetele 7 și 8 exprimă modul în care dușmanii și-au arătat disprețul față de Iisus. Batjocura Domnului Iisus nu s-a încheiat odată cu răstignirea Sa. Suferințele au continuat și după ce a fost pus pe cruce. Poporul lui Israel și călătorii ce treceau pe calea aceea, se opreau în fața crucii, pentru a-L batjocori pe Iisus. Poporul și căpeteniile, au privit spre Cel răstignit clătinându-și capetele și disprețuindu-L.

Străpungerea mâinilor și picioarelor Domnului Iisus sunt profețite de versetul 18. Sfântul Atanasie cel Mare consideră că acest stih trebuie înțeles în contextul răstignirii Domnului. Hristos, afirmă sfântul părinte, a pățimit toate acestea nu pentru Sine, ci pentru noi.

Versetul 19 se împlinește în mod concret și deplin, în Noul Testament, în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Fiind răstignit, întins pe cruce, epuizat și umilit, slab și slăbit de post și bătaii, Iisus era numai piele și os. Era atât de slab, încât puteai să-I numeri toate oasele din trup. Cu toate acestea, conform profeției, nu l-a fost zdrobit nici un os.

Versetul 20 este ultimul verset analizat din psalmul 21. După Maxim de Torino, stihul se înțelege în legătură cu Iisus. Haina este simbolul profețiilor și textelor Scripturii, iar soldații care le împart, sunt ereticii. Conform părerii Sfinților Ciprian și Efrem Sirul, cămașa nesfășiată este imaginea credinței, pe care Apostolii au păstrat-o ca pe o comoară de mare preț și au păzit-o în integralitatea ei. Léon-Dufour vede în cămașa lui Iisus, un simbol al biruinței Mântuitorului asupra morții. Precum tunica n-a fost sfășiată de soldați, tot așa nici Iisus n-a fost „sfășiat” de răstignire și moarte.

Al treilea psalm analizat este psalmul 40. Psalmul 40 este un psalm dominat de strigătele de durere ale autorului și de dorința lui de răzbunare. Fiind trădat de un apropiat, psalmistul este profund dezamăgit. Rugăciunea plină de pioșenie a celui aflat pe patul suferinței, este acompaniată de încă o persoană. Acesta poate fi trădătorul ipocrit descris în text, sau un vizitator, un cântăreț de la templu, venit să-l viziteze pe David.

Comutând discursul în sfera Noului Testament, durerea sufletească a regelui, provocată de trădare, prefigurează durerea din sufletul Mântuitorului, generată de trădarea poporului, pe care Tatăl Său l-a călăuzit și l-a ocrotit mii de ani. Din punct de vedere istoric, autorul descrie în psalm, suferința prin care trece, însă în chip profetic, psalmul descrie suferința îndurată de Mesiaș, cel batjocorit și ocărât. Beda Venerabilul interpretează acest psalm în legătură cu Iisus. Trădătorul din text este Iuda, iar trădatul este Mântuitorul Hristos. Eusebiu de Cezareea interpretează la fel. Textul vorbește despre Iisus și trădătorul Său.

Primul verset al psalmului 40 amintește de „săraci”. Sf. Chiril al Alexandriei interpretează mesianic termenul. Sfântul părinte afirmă că sunt fericiți, toți cei ce înțeleg sărăcia lui Iisus. Pe Iisus Îl numim sărac, pentru că deși bogat fiind, a „sărăcit” pentru noi prin întrupare, pentru ca noi să ne putem îmbogăți (2Cor 8,9). În același fel interpretează și Fericitul Augustin sau Teodoret al Cirului. Iisus este cel ce „a sărăcit” pentru noi, a umblat pe pământ în sărăcie și nu a avut unde să-și plece capul.

Dacă în primul verset împăratul David vorbește despre binecuvântarea pe care o va primi iubitorul de săraci, acum regele se roagă pentru cel milostiv. Îi cere lui Dumnezeu să-l

păzească, să-l vieze și să-l fericească. Psalmistul Îi cere Domnului, să-l păzească întru mulți ani, pe cel ce săvârșește binele și să-l fericească nu doar în ceastă lume, ci mai ales în lumea viitoare. Dumnezeu se îndură mereu de cel milostiv. Yahwe nu se rezumă doar la a păstra lucrurile așa cum sunt, ci preface soarta osânditului credincios, în bucurie. Conștient de acest aspect, psalmistul continuă se roagă fierbinte Domnului.

Stihul al treilea, este o rugăciune arzătoare înălțată de David spre Dumnezeu. Psalmistul cere izbăvirea de boală și întărirea celui iubitor de săraci. Cere ca iubitorul de săraci să fie miluit, precum altă dată regele Iezechia. Analizat din perspectivă mesianică, versetul 3 profețește suferința Mântuitorului. Interpretarea este confirmată de Noul Testament. „Patul durerii” și „așternutul bolii” (sau „așternutul suferinței”) descrie starea Mântuitorului din timpul preaslăvitelor Sale Pătimiri.

Catena versetelor 7-8 trebuie interpretată unitar. Majoritatea exegeților comentează împreună aceste stihuri. Versetele 7 și 8 vin ca o completare a versetului 5 și reeditează ideea trădării, dezvoltând-o.

Punctul culminant este descris în versetul 9. Majoritatea interpreților înțeleg că acest stih este unul mesianic. În unanimitate se consideră că versetul este o profeție legată de trădarea lui Iuda. Citarea psalmului de către Iisus Însuși, este o dovadă clară a faptului că acest text este unul mesianic. Trădătorul din text este Iuda. Iuda este „omul păcii” cu care Iisus a mâncat pâinea în pace și care în cele din urmă a trădat.

Al doilea cel mai citat psalm în Noul Testament este psalmul 68. Psalmul 68 nu este un psalm triumfal, ci un psalm al lamentațiilor, al plângerilor și al suferinței. Este o plângere individuală, ce se încheie cu un imn de mulțumire. Autorul își plânge păcatele și invocă credințioșia sa, ca motiv pentru intervenția salvatoare a lui Dumnezeu. Ceea ce surprinde este pasajul generos de imprecații – rugăciuni pentru pedepsirea răufăcătorilor. Rugăciunea psalmistului emite o serie de cereri puternice adresate lui YHWH. Depășit de situație, autorul caută ajutor, Celui căruia i-a fost fidel. Cererile se bazează pe nevoia de ajutor și pe credințioșia sa. Circumstanțele cererilor nu sunt foarte clare, pentru că autorul folosește o varietate de imagini. Oricum, este cert faptul că psalmistul e asediat de dușmani și are nevoie de ajutorul lui Dumnezeu.

Psalmul 68 este un text mesianic și profetic, înrudit după stil cu Psalmul 21. Textul psalmului 68 este prefigurarea suferințelor Mântuitorului și a trădării planuită de Iuda și de arhieriei. Trădătorii L-au umilit pe Mântuitorul ocărându-L. I-au dat spre mâncare fiere și au înlocuit apa cu oțet. Citarea psalmului de către autorii noutestamentari certifică mesianitatea sa. Sfinții Părinți interpretează și ei în aceeași cheie mesianică psalmul. Textul vorbește

profetic despre Mesia, vorbește în numele Lui și descrie pătimirile pe care urma să le sufere Iisus. Evangheliștii au consemnat în scrierile lor, modul în care psalmul prefigurează pătimirile Domnului.

Psalmul 68 a fost considerat de întreaga tradiție creștină, ca fiind un psalm profetic și mesianic, ce vorbește despre suferința, moartea și învierea lui Hristos. Lecturând hristologic psalmul, reiese faptul că Persoana la care face referire este Iisus Hristos. Suferințele Mântuitorului au fost lipsite de milă iar răutatea asupritorilor neînduplecată. Punctul culminant este anunțat de versetul 25. Stihul vorbește despre „fieră” și „oțet” oferite lui Iisus. Sensul termenilor רֹשׁ (rosh) – otravă și חֹמֶץ (hōmeš) – oțet este încă dezbătut. Cu toate acestea, substantivele arată modul în care Iisus a fost tratat pe cruce, autorii Noului Testament făcând trei referiri diferite la acest episod.

Fraza „spre mâncarea Mea și spre setea Mea” sunt sinonime cu sintagma „ca să mănânc și ca să beau”. Detaliul subliniază că Iisus a însetat și a flămânzit. Stihul vădește umanitatea Mântuitorului, dar și răutatea prigonitorilor. Dacă iudeii ar fi avut puțină bunătate, i-ar fi oferit o băutură potabilă, pentru a-L mângâia puțin, în ultimele clipe din viața. Fieră și oțetul suplinesc însă mâncarea și băutura.

Ultimul psalm analizat în teză este psalmul 88. Psalmul 88 este o rememorare a promisiunilor făcute de Dumnezeu regelui David. Psalmul vorbește despre o perioadă istorică în care liniștea casei regale a fost perturbată de un eveniment grav. Nenorocirea a fost atât de mare, încât a generat redactarea acestui text.

Pentru majoritatea exegeților, psalmul are un bogat conținut mesianic. Psalmul întărește ideea așteptărilor mesianice și a împlinirii făgăduințelor în Mesia. Această stare de așteptare s-a prelungit până la Hristos. Regele la care face aluzie textul nu poate fi identificat cu exactitate, însă aerul mesianico-regal ne duce cu gândul la Regele Mesia, Cel profețit. Teodoret al Cirului consideră că psalmul profetește Nașterea, Împărăția și suferințele pe care Iisus le va îndura pentru mântuirea lumii.

Întrebările retorice cu care debutează versetul 45 pot fi înțelese ca punct pivot pentru întregul psalm și sunt rostite cu scopul de a sublinia durerea prin care trece autorul. Nedumerirea autorului se naște din contrastul dintre făgădunță și falimentul realității. Conjunția temporală *ἕως* pare lăsată intenționat nefinalizată, pentru a întări ideea de suferință continuă. Adverbul-prepoziție *héos* – „până”, „până ce”, „până când”, are semnificația de continuitate, de perpetuitate. *ἕως* exprimă o acțiune ce nu se termină, care nu are capăt.

Fericitul Augustin crede că promisiunile făcute de Dumnezeu lui David și neîmplinite încă, par să pună capăt unui plan de mântuire a lumii prin Hristos, plan ce este abia la început.

El este singurul om care poate trăi și „să nu vadă moartea”. Deși Iisus a murit, a înviat a treia zi. El este singurul care Și-a izbăvit sufletul din mâna iadului.

Ultimele doua versete ale psalmului poziționate înainte de doxologia finală profeteșc și ele suferința lui Mesia. Mesia va purta ocară „în sân”, „de la multe neamuri”. Sintagma „o port în sânul meu”, face trimitere la iubirea cu care Hristos ne-a purtat pe toți la sân, asemenea unei mame care-și ține în brațe copiii.

Sfântul Ieronim interpretează acest psalm într-o cheie mesianică și identifică strigătul și amărăciune adunată în suflet, cu suferințele provocate de saduchei și farisei, Domnului Iisus Hristos. Versetele 49-50 fac referire la ocară cu care vrăjmașii au ocărât „pașii Unsului”. „Ocară” o poartă „în sân”, Unsul Domnul, Mântuitorul Hristos, în numele întregii omeniri.

Ultimul capitol al tezei urmărește receptarea pasajelor analizate în Noul Testament. Observarea trădătorului, tulburarea mai-marilor poporului și osândirea lui Iisus, purtarea ocărilor, batjocura mulțimii, străpungerea mâinilor și a picioarelor, adăparea cu oțet, împărțirea hainelor, ultimele cuvinte ale lui Iisus și moartea, toate sunt profetite de Psaltire și preluate de autorii Noului Testament.

În concluzie, lectura hristologică a Vechiului Testament este vitală pentru fiecare creștin. Acest tip de abordare al Sfintei Scripturi ne ajută să-L cunoaștem pe Mesia prin intermediul profețiilor mesianice și să-L recunoaștem în istorie, unde s-a coborât prin întrupare. Importanța acestui tip de înțelegere a Scripturii este confirmată de Hristos în episodul Emaus.

Mesianismul Vechiului Testament este o tematică extrem de atractivă și de vastă. Tema lui Mesia cel Pătimitor în Cartea Psalmilor, rămâne o zonă ideală pentru alte cercetări viitoare. Întreaga Psaltire profetește viața Mântuitorului, de la Naștere până la Moarte, Înviere și Înălțare. Suferința lui Mesia profetită în Psaltire, este o tematică ce merită să primească mai multă atenție din partea bibliștilor. Nădăjduim că entuziamul care ne-a condus în redactarea tezei, să inspire și alți cercetători în vederea analizei unor teme similare, spre slava lui Dumnezeu.

Bibliografie

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI:

1. *Ancien Testament interlineaire hebreu-frangais* avec le texte de la Traduction Oecumenique de la Bible de de la Bible en frangais courant, (Villiers-le-Bel: Societe biblique frangaise, 2007).
2. *Biblia adecă dumnezeiasca Scriptură a Legii cei Vechi și Noui după originalul celor saptezeci și doi de tâlcuitori din Alexandria*, 2 vol. (Sibiu: Tipografia Episcopiei Ardelului, 1858).
3. *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a celei nouă*, ediția Sfântului Sinod (București: Tipografia Cărilor Bisericești, 1914).
4. *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament – 1688*, ediția Sfântului Sinod (București: EIBMO, 1997).
5. *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament* (București, Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II, 1936).
6. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. Karl Elliger și Wilhelm Rudolph (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987).
7. *Biblia Sacra, Iuxta Vulgatam Versionem* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1975).
8. *Biblia sau Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a ceii Noao – 1795*, ediție jubiliară (Roma: Tipografia Vaticana, 2001).
9. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, (București. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2005).
10. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediția Sfântului Sinod (București: EIBMO, 1988).
11. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, (București: EIBMO, 2001).
12. *Cartea Psalmilor sau Psaltirea profetului și regelui David*, ed. Bartolomeu Valeriu Anania (Cluj-Napoca: Arhidiecezana, 1998).
13. *La Bible. Traduction Oecuménique*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1988.
14. *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX*, ed Alfred Rahlfs (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935).
15. *Septuaginta. Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, vol 2, ed. Cristian Bădiliță (București/Iași: Polirom, 2004).
16. *Septuaginta. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor*, vol. 4/I, ed. Cristian Bădiliță (București: Polirom, 2006).

DICȚIONARE:

1. ABRUDAN, Dumitru, și CORNIȚESCU Emilian. *Arheologie biblică*. Sibiu: EIBMO, 2002.
2. BAKER, Warren. *The Complete Word Study Dictionary: Old Testament*. Chattanooga: AMG Publishers, 2003.
3. BLAIKLOCK, Edward, și HARRISON Roland. *The New International Dictionary of Biblical Archaeology*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1983.
4. BOTTERWECK, Johannes, și RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. 5, ed. David. E. Green. Grand Rapids: W. B. Eermans Publishing Co., 1986.
5. BRIA, Ioan. *Dicționar de Teologie Ortodoxă*. București: EIBMO, 1981.
6. CHEVALIER, Jean, și GHEERBRANT, Alain. *Dicționar de simboluri*, vol. 2, ed. Micaela Slăvescu și Laurențiu Zoicaș. București: Artemis, 1995.
7. DIMA, Eugenia et al., *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române* (Chișinău: Arc-Gunivas, 2007).
8. DOUGLAS, J. D. et al.. *Dicționar biblic*, ed. Liviu Pop și John Tipei. Oradea: Cartea creștină, 1995.
9. DOUGLAS, J. D. și TENNEY, Merrill C. *The New International Dictionary of the Bible*. Michigan: Zondervan Publishing House, 1981.
10. ELWELL, Walter A. *Messiah*. în *Evangelical Dictionary of Theology*, second ed. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 1984.
11. FREEDMAN, David N. *The Anchor Bible Dictionary*, vol. 6. New York, Doubleday, 1996.
12. FRIBERG, Barbara, Timothy FRIBERG, și Neva F. MILLER. *Analytical Lexicon of the Greek New Testament*. Grand Rapids: Baker Books, 2000.
13. HARRIS, Robert L et al. *Theological Wordbook of the Old Testament*. Chicago: Moody Press, 1999.
14. KITTEL, Gerhard et al. *Theological Dictionary of the New Testament*, vol. 2, 5, 7. Grand Rapids: Eerdmans, 1976.
15. KOHLENBERGER, John, și SWANSON, James. *The Hebrew English Concordance to the Old Testament with the New International Version*. Michigan: Zondervan Grand Rapids, 1998.
16. LEON-DUFOUR, Xavier. *Dictionary of Biblical Teology*, ed. P. Joseph Cahill. New

York: Desclee Company, 1967.

17. PRELIPCEANU, Vladimir et al. *Studiul Vechiului Testament - manual pentru facultățile de teologie*. Cluj-Napoca: Renașterea, 2003.
18. VILLER Marcel, Joseph de GUIBERT, și [Ferdinand CAVALLERA](#). *Dictionnaire de la Spiritualité*. Paris: Beauchesne, 1995.
19. WOOD, D., *New Bible Dictionary*. Madison: Inter Varsity Press, 1996.

RESURSE IUDAICE:

1. CATHCART, Kevin et al.. *The Aramanic Bible. The Targums of Psalms*, ed. David M. Stec. Collegewille, Liturgical Press, 2004.
2. COHEN, Abraham. *Talmudul*, ed. C. Litman. București, Hasefer, 2002.
3. COHEN, Abraham. *The Psalms: Hebrew Text & English Translation with an Introduction and Commentary*. London: Soncino Press, 1945.
4. DRIVER, S.R.; NEUBAUER, Ad.. *The Fifty-Third Chapter of Isaiah according to the Jewish Interpreters*, vol. 2. Oxford: James Parker and Co., 1877. Din această lucrare s-au utilizat următoarele surse: *Pesikta Rabbati*; Rabbi Shelomon Yizhaki, *Commentary upon Isaiah*; Rabbi Ioseph ben Simeon Kara, *Commentary upon Isaiah*; Rabbi Abraham Ibn Ezra, *Commentary upon Isaiah*; Samuel David Luzzatto, *Commentary upon Isaiah*; Rabbi Eliezer of Beaugency, *Commentary upon Isaiah*.
5. EZRA`s, Ibn, Abraham. *Commentary on the First Book of Psalms: Chapters 1-41*, trad. H. Norman Strickman. Boston, Academic Studies Press, 2009.
6. EZRA`s, Ibn, Abraham. *Commentary on the First Book of Psalms: Chapters 42-72*, trad. H. Norman Strickman. Boston, Academic Studies Press, 2009.
7. FLAVIUS, Josephus. *Antichități iudaice*, ed. Ion Acsan. București, Hasefer, 2002.
8. FREEHOF, Solomon. *The Book of Psalms: A commentary*. Cincinnati: Union of American Hebrew Congregations, 1938.
9. GRUBER, Mayer. *Rashi's Commentary on Psalms*. Boston, Leiben, 2004.
10. Isidor EPSTEIN. *Iudaismul - origini și istorie*, ed. Țicu Goldstein. București, Hasefer, 2001.
11. KIMHI, David. *The Longer Commentary of R. David Kimhi on the First Book of Psalms*. London/New York: Society for promoting christian knowledge/The Macmillan Company, 1919.
12. NEUSNER, Jacob. *The Mishnah. A New Translation* (London: Yale University press, 1988).

13. PEDERSEN, Randall. *Israel: Its Life and Culture*, vol. 1. London, oxford University press, 1926.
14. SIMON, Uriel. *Four approaches to the Book of Psalms from Saadiah Gaon to Abraham ibn Ezra*, ed. Lemm schramm. Albany, state University of New York press, 1991.
15. SKOLNIK, Fred et al. *Encyclopaedia judaica*, vol. 16. Farmington Hills, Keter publishing House, 2007.
16. SOLOMON, Norman. *The Talmud. A selection*. London, penguin classics, 2009.
17. *The Midrash on Psalms I*, ed. William G. Braude. New Haven, Yale University Press, 1959.
18. WIGODER, Geoffrey et al. *Enciclopedia Iudaismului*, ed. Radu Lupan și George Weiner. București: Hasefer, 2006.

RESURSE PATRISTICE:

1. AMBROZIE AL MILANULUI. „Psalmul 50,” ed. Nicolae Neaga. *AB* 5-6 (1990): 58-80.
2. AMBROZIE AL MILANULUI. *Scrisori*. În *PSB* 53, ed. David Popescu. București, EIBMO, 1994.
3. AMBROZIE AL MILANULUI. *Tâlcuiri la Facere*, vol. 1, ed. Andreea Stănciulescu. Galați, Egumenița, 2007.
4. AMFILOHIE DE ICONIUM. *Scrisori, Scriei II*. În *PSB* 53, trad. David Popescu. București, EIB, 1994.
5. ATANASIE AL ALEXANDRIEI. *Tratat despre întruparea Cuvântului*. În *PSB* 15. Tradus de Dumitru Stăniloae. București, EIBMBOR, 1987.
6. ATANASIE CEL MARE. *Viața cuviosului părintelui nostru Antonie*. În *PSB* 16, ed. Dumitru Stăniloae. București, EIBMO, 1988.
7. AUGUSTINE. *Exposition on the Book of Psalms*. În *Nicene and Post Nicene-Fathers*, vol. 8. Edinburgh: T&T Clark, s.a.
8. CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL. *Metoda sau cele 100 de capete*. În *Filocalia* 8, ed. Dumitru Stăniloae. București, EIBMO, 1979.
9. CASSIODORUS. *Explanation of the Psalms*, vol. 1, ed. P. G. Walsh. New York/Mahwah, Paulist Press, 1990.
10. CASSIODORUS. *Explanation of the Psalms*, vol. 2, ed. P. G. Walsh. New York/Mahwah, Paulist Press, 1991.
11. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. „Tâlcuirea psalmilor I (1-8).” *MO* 4 (1989): 37-62.
12. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. „Tâlcuirea psalmilor III (17-29).” *MO* 6 (1989): 100-22.

13. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. „Tâlcuirea psalmilor IV (30-40).” *MO* 1-3 (1990): 123-198.
14. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. „Tâlcuirea psalmilor X (68-77).” *MO* 7 (1991): 42-60.
15. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*. În *PSB* 41. Tradus de Dumitru Stăniloae. București, EIBMO, 2000.
16. CHIRIL AL ALEXANDRIEI. *Despre Sfânta Treime*. În *PSB* 40, ed. Dumitru Stăniloae. București, EIBMO, 1994.
17. CIPRIAN AL CARTAGINEI. *Despre rugăciunea domnească*. În *PSB* 3, ed. Nicolae Chițescu et al. București, EIBMO, 1981.
18. CLEMENT ALEXANDRINUL. *Pedagogul*. În *PSB* 4, ed. Dumitru Fecioru. București, EIBMO, 1984.
19. CLEMENT ALEXANDRINUL. *Stromatele*. În *PSB* 5, ed. Dumitru Fecioru. București, EIBMO, 1982.
20. CLEMENT ROMANUL. *Epistola a doua către Corinteni*. În *PSB* 1, ed. Dumitru Fecioru. București, EIBMO, 1979.
21. CYRIL OF ALEXANDRIA. *Ancient Christian Texts Commentary on John*. Tradus de David R. Maxwell. Illinois, InterVarsity Press, 2015.
22. CYRIL OF ALEXANDRIA. *Commentary on Luke*, ed. R. Payne smith. Oxford, The University Press, 1859).
23. DIODORE OF TARSUS. *Commentary on Psalms 1-51*. Tradus de Robert C. Hill. Boston, Liden, 2005.
24. DIONISIE AREOPAGITUL. *Opere complete și Scoliiile Sfântului Maxim Mărturisorul*, ed. Dumitru Stăniloae. București, Padeia, 1996.
25. EFREM SIRUL. *Cuvânt pentru Psalm*. În *PG*, 3, 37.
26. EFTIMIE ZIGABENUL și SF. NICODIM AGHIORITUL. *Psaltirea în tâlcurile Sfinților Părinți*, vol. 1. Tradus de Ștefan Voronca. Galați, Egumenița, 2006.
27. *Epistola, zisă a lui Barnaba*. În *PSB* 1. Tradus de Dumitru Fecioru. București, EIMBOR, 1979.
28. EUSEBIU DE CEZAREEA. *Istoria bisericească, Scriei I*. În *PSB* 13. Tradus de Teodor Bodoage. București, EIB, 1987.
29. FERICITUL TEODOR. *Despre pronie*. În *PG*, 83, 756C.
30. GRIGORIE CEL MARE. *In Septum Psalmos Poenitentiales Expositio*. În *PL* 79, 549-658B.
31. GRIGORIE DE NAZIANZ. *Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu*. Tradus de Gheorghe Tilea și Nicolae I. Barbu. 2008.

32. GRIGORIE DE NYSSA. *Despre viața lui Moise sau despre desăvârșirea prin virtute*. În *PSB* 29, ed. Dumitru Stăniloae și Ioan Buga. București, EIBMO, 1982.
33. GRIGORIE DE NYSSA. *La titlurile Psalmilor*. În *PSB* 30, ed. Teodor Bodogae/ București: EIBMO, 1998.
34. GRIGORIE DE NYSSA. *Omilii la Ecclesiast*. În *PSB* 41. Tradus de Teodor Bodogae. București, EIBMO, 1998.
35. GRIGORIE DE NYSSA. *Tâlcuire amănunțită la Cântarea Cântărilor*. În *PSB* 29, ed. Dumitru Stăniloae. București, EIBMO, 1982.
36. HERMA. *Păstorul*. În *PSB* 1, ed. Dumitru Fecioru. București, EIBMO, 1979.
37. HILARY OF POITIERS. *Commentary on Matthew*. În *The Fathers of the Church*. Tradus de D. H. Williams. Washington, D.C., The Catholic University of America Press.
38. HIPPOLYTUS. *Exposition of the Psalms*. În *The Ante-Nicene Fathers*. Translations of the Writings of the Fathers Down to A.D. 325, vol. 5, ed. Alexander Roberts et al. Oak Harbor, Logos Research Systems, 1997.
39. IERONIM. *Breviarum in Psalmos*. În *PL* 26, 839A.
40. IOAN CASIAN. *Despre norma canonică a rugăciunilor și a psalmilor zilnici*. În *PSB* 57, ed. Vasile Cojocaru și David Popescu. București, EIBMO, 1990.
41. IOAN CASIAN. *Rânduiala rugăciunilor și a psalmilor de noapte*. În *PSB* 57, ed. Vasile Cojocaru și David Popescu. București: EIBMO, 1990.
42. IOAN DAMASCHIN. *Dogmatica*. Tradus de Dumitru Fecioru. București, Apologeticum, 2004.
43. IOAN GURĂ DE AUR. „Tâlcuiri la Psalmi. Tâlcuire la Psalmul 4.” Ed. Alexandru Mihăilă și Sabin Preda, *ST* 1 (2008): 159-69.
44. IOAN GURĂ DE AUR. *Comentariile sau explicarea epistolei către Coloseni, I și II Tesaloniceni*, ed. Theodosie Athanasie. București, Alelierele grafice I.V. Soceru, 1905.
45. IOAN GURĂ DE AUR. *Comentariu la Faptele Apostolilor*, vol I. Colecția „Patristica” nr. 12. Iași, Doxologia, 2016.
46. IOAN GURĂ DE AUR. *Omilii la Matei, Scriei III*. În *PSB* 23. Tradus de Dumitru Fecioru. București, EIB, 1994.
47. IOAN GURĂ DE AUR. *Omilii la Psalmi*, ed. Laura Enache. Iași, Doxologia, 2011.
48. IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL. *Dialogul cu iudeul Tryfon*. În *PSB* 2. Tradus de Teodor Bodogae. București, EIBMO, 1980.

49. JEROME. *Homilies*. In *The Fathers of the Church* 57, vol 2. Translated by Sister Marie Liguori Ewald. Washington D.C: The Catholic University of America Press, 2017.
50. JOHN CHRYSOSTOM. *Homilies on the Acts of the Apostle*. În *The Nicene and Post-Nicene Fathers* 11, ed. Philip Schaff. Oak Harbor, Logos Research Systems, 1997.
51. MAXIM MĂRTURISITORUL. *Capete teologice (gnostice)*. În *Filocalia* 2, ed. Dumitru Stăniloae. Sibiu, Tipografia Arhiecezane, 1947.
52. MAXIM MĂRTURISITORUL. *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*. În *Filocalia* 2. București, EIBMO, 2008.
53. MELITO OF SARDIS. *On Pascha and Fragments*. Texts and translations edited by Stuart G. Hall. Oxford, Oxford University Press, 1979.
54. *Omilii la Facere*. În *PSB* 21, ed. Dumitru Fecioru (București: EIBMO, 1987).
55. ORIGEN. *Commentary on the Gospel of Matthew*. În *Ante-Nicene Fathers* 9, ed. John Patrick. Buffalo, Christian Literature Publishing Co., 1896.
56. ORIGEN. *De Principii*. În *PSB* 8. Ed. Dumitru Bodogae. București, EIBMO, 1982.
57. ORIGEN. *Exortatie la martiriu*. În *PSB* 8. Ed. Constantin Galeriu. București, EIBMO, 1982.
58. ORIGEN. *Fragmenta e catenis in Psalmos*. În *PG* 12, 1104 AB.
59. ORIGEN. *Omilii Comentarii Si Adnotari La Geneza*. București:, Polirom, 2006.
60. ORIGEN. *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia*. În *PSB* 6. Ed. Teodor Bodogae et al. București, EIBMO.
61. ORIGEN. *Omilii la Geneză*. În *PSB* 6. Tradus de Teodor Bodogae. București, EIBMO, 1981.
62. *Patericul*. Alba Iulia, Episcopia Ortodoxă Română, 1997.
63. POLICARP AL SMIRNEI. *Epistola către Filipeni, VIII*. În *PSB* 1, *Părinți Apostolici*. Tradus de Dumitru Fecioru. București, IBMBOR, 1979.
64. SIMONETTI, Manlio. „Matthew 1-13,” în *Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament* 1a (Downers Grove: InterVarsity Press, 2001).
65. SIMONETTI, Manlio. „Matthew 14-28,” în *Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament* 1b (Downers Grove: InterVarsity Press, 2002).
66. TEODORET DE CIR. *Tâlcuire a celor o sută cincizeci de psalmi ai proorocului împărat David*. Tradus de PS. Iosif al Argeșului. Petru Vodă, Sfânta Mănăstire Sfinții Arhangheli, 2003.
67. TEOFILACT AL BULGARIEI. *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*. Ed. R. P. Sineanu și L. S. Desartovici. București, Cartea ortodoxă, 2007.

68. TEOFILACT AL BULGARIEI. *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*. Ed. R. P. Sineanu și L. S. Desartovici. București, Cartea ortodoxă, 2007.
69. THEODORE OF MOPSUESTIA. *Commentary on Psalms 1-81*. Tradus de Robert Hill. Atlanta, Society of Biblical Literature, 2006.
70. THOMAS AQUINAS. *Commentary on the Gospel of John Chapters 12-21*. Tradus de Fabiam Larcher și James A. Weishipl. Washington, D.C., The Catholic University of America Press.
71. THOMAS D'AQUIN. *Commentaire sur les Psaumes*. Ed. Jean-Éric Stroobant de Saint Éloy. Paris, du Cerf, 1996.
72. VASILE CEL MARE. *Epistole*. În PSB 12. București, EIBMBOR, 1986.
73. VASILE CEL MARE. *Omiliile la Psalmi*. În PSB 17. Ed. Dumitru Fecioru. București, EIBMO, 1986.

COMENTARII BIBLICE:

1. ABRUDAN, Dumitru. „Cartea Psalmilor în spiritualitatea ortodoxă.” *ST* 7-8 (1985): 453-471.
2. ALLEN, Leslie, „Psalms 101-150,” în *WBC* 21. Dallas, Word, Inc, 2002.
3. ALLEN, Willoughby C. *A critical and exegetical commentary on the gospel according to S. Matthew*. New York, C. Scribner's sons, 1907.
4. ANDERSON, Albert. *The Book of Psalms*, vol. 1. Grand Rapids, Eerdmans, 1981.
5. ARGATU, M., Ilarion. *Robul Domnului Mesia din Poemele lui Isaia*. Iași, Doxologia, 2023.
6. ATTRIDGE, Harold. *Givind voice to Jesus: Use of the Psalms in the New Testament*. În *Psalms in community: Jewish and Christian textual, liturgical, and artistic*, ed. Harold W. Attridge și Margot E. Fassler. Atlanta, Society of Biblical Literature, 2003.
7. AUGUSTI, Wilhem, Christian. *Apologien und Parallelen theologischen Inhalt's*. Leipzig, Gottlich Heinrich Illgen, 1800.
8. AYMER, Margaret, KITTREDGE, Cynthia, Briggs și SÁNCHEZ, A., David. *Hebrews, the General Epistles, and Revelation*. Minneapolis, Fortress Press.
9. BARNES, Albert. *Notes, critical, explanatory, and practical, on the book of Psalms*, vol. 1. New York, Harper & Brothers, 1868-69.
10. BARTH, Karl. *A Shorter Commentary on Romans*. Farnham, Ashgate Publishing.
11. BASARAB, Mircea. „Psalmul 50 (51). Ideea de rugăciune și jertfă.” *ST* 7-8 (1961): 411-426.

12. BĂDILIȚĂ, Cristian. *Noul Testament Evanghelia după Ioan*. București, Vremea, 2015.
13. BĂDILIȚĂ, Cristian. *Noul Testament Evanghelia după Luca*. București, Vremea, 2015.
14. BĂDILIȚĂ, Cristian. *Noul Testament Evanghelia după Marcu*. București, Vremea, 2015.
15. BĂDILIȚĂ, Cristian. *Noul Testament Evanghelia după Matei*. București, Vremea, 2015.
16. BĂLTĂCEAU, Francisca și Monica, BROȘTEANU. *Introducere la Psalmi. În Septuaginta IV/1. Psalmii, Odele, Proverbele, Ecleeziastul, Cântarea Cântărilor*, ed. Criatian Bădiliță. București/Iași, Polirom, 2006.
17. BOCK, L., Darell și GLASER, Mitch. *The Gospel According to Isaiah 53: Encountering the Suffering Servant in Jewish and Christian Theology*. Michigan, Grand Rapids Kregel Publications, 2012.
18. BOLES, H. Leo. *The Gospel According to Matthew*. Tennessee, Gospel Advocate Company Nashville, 1976.
19. BONER, Andrew. *Christ and Church in the Book of Psalms*. New York, Robert Carter & Brothers, 1860.
20. BRATCHER, G., Robert and REYBURN, Wiliam, David. *A Translator's Handbook on the Book of Psalms*. New York. United Bible Societies, 1991.
21. BRATCHER, Robert G. și HATTON, Howard. *A Handbook on Deuteronomy*. New York, United Bible Societies, 2000.
22. BRIGGS, Charles și Emilie BRIGGS. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Psalms*, vol. 1. New York, C. Scribner's Sons, 1906-07.
23. BROWN, Raymond E. Joseph A. FITZMYER, Roland E. MURPHY, O. CARM. *Introducere și Comentariu la Sfânta Scriptură*, vol. 1. Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2005.
24. BROYLES, Craig. *Psalms*. Hendrickson Publishers, 1999.
25. BRUCE, F. F. *The Books of the Acts*. Michigan, Grand Rapids, 1988.
26. BRUEGGEMANN, Walter și William H. BELLINGER Jr. *Psalms*. New York, Cambridge University Press, 2014.
27. BULAI, Alois, Anton BUDĂU și Iosif RĂCHITEANU, *Psalmii. Traducere, note și comentarii*. Iași, Sapientia, 2005.
28. CALVIN, John. *Commentaries on the Epistle of Paul the Apostle to the Hebrews*. Michigan: Grand Rapids.
29. CHIALDA, Mircea. „Despre Psaltire: conținutul, frumusețea, valoarea ei pentru credincioșii din orice timp, carte de cult.” *GB* 7-8 (1964): 645-9.
30. CHIRICESCU, Constantin. „Despre Psaltire.” *BOR* 1 (1915): 102-20.

31. CHIRILĂ, Ioan. *Cartea profetului Osea. Breviarum al gnoseologiei Vechiului Testament*. Cluj-Napoca, Limes, 1999.
32. CHIRILĂ, Ioan. *Fragmentarium exegetic filonian. Nomotetica. Repere exegetice la Decalog*, vol. 2. Cluj-Napoca, Limes, 2003.
33. CHIRILĂ, Ioan. *Mesianism și Apocalipsă în scrierile de la Qumran*. Cluj-Napoca, Arhidiecezana, 1999.
34. CHIRILĂ, Ioan. *Sfânta Scriptură - Cuvântul cuvintelor*. Cluj-Napoca, Renașterea, 2010.
35. CLARKE, Adam. *Clarke's Commentary: Matthew*. Albany, Ages Software, 1999.
36. CLARKE, Adam. *Clarke's Commentary: Isaiah*. Albany, Ages Software, 1999.
37. CLARKE, Adam. *Clarke's Commentary: Psalms*. Albany, Ages Software, 1999.
38. COLLINS, Adela, Yarbrow. *Mark – A commentary*. Augsburg, Fortress Press, 2007.
39. CONZELMANN, Hans. *Acts of the Apostles*. Philadelphia, Fortress Press.
40. CRAIGIE, Peter C. *Psalms 1-50*, în WBC 19. Dallas, Word Inc., 2002.
41. CULLMANN, Oscar. *The Christology of the New Testament*. Philadelphia, The Westminster Press, 1959.
42. DAHOOD, Mitchel. *Psalms*, în AB 19. New York, Doubleday & Company, Inc., 1966.
43. DAVIES, William D. și ALLISON, Dale C. *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew*. New York, T&T Clark International, 2004.
44. DE JONG, g., Martijn. *Jewish Expectations about the „Messiah” According to the Fourth Gospel*. NTS 19: 246–70.
45. DE JORGE M., and Woude, A. S. VAN DER. „Messianic Ideas in Late Judaism.” TDNT 9:509–27.
46. DRIVER, Samuel R. și GRAY, George B. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Job*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1921.
47. DURHAM, John, *Exodus*, în WBC 3. Dallas, Word, Inc., 2002.
48. ELWELL, A., Walter. *Messiah*, în *Evangelical Dictionary of Theology*, second ed. Michigan, Grand Rapids, 1984, 2001.
49. FRANCE, R. T. *The gospel of Matthew*. Michigan, Grand Rapids, 2007.
50. FRANCIS MOZLEY. *The Psalter of the Church. The Septuagint psalms compared with the Hebrew, with various notes*. Cambridge, University Press, 1905.
51. FRANZ, DELITZSCH. *Biblical Commentary on The Psalms*, vol 1. Edinburgh, T&T Clark 38, George Street, 1871.
52. FRANZ, DELITZSCH. *Biblical Commentary on The Psalms*, vol 2. Edinburgh, T&T Clark 38, George Street, 1877.

53. FRANZ, DELITZSCH. *Biblical Commentary on The Psalms*, vol 3. Edinburgh, T&T Clark 38, George Street, 1880.
54. GERSTENBERG, Erhard. *Psalms*, vol. 1. Grand Rapids, Eerdmans Publishing Co., 1988.
55. GERSTENBERG, Erhard. *Psalms*, vol. 2. Grand Rapids, Eerdmans Publishing Co., 2001.
56. GILLINGHAM, Susan. *Psalms Through the Centuries. A Reception History Commentary on Psalms 1-72*, vol. 2. în *Wiley Blackwell Bible Commentaries*. Hoboken, John Wiley & Sons Inc., 2018.
57. GRAY, George B. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Isaiah*, vol. 1. New York, C. Scribner's Sons, 1912.
58. GREN, R., Conrad. „Piercing the Ambiguities of Psalm 22:16 and the Messiah's Mission.” *Journal of the Evangelical Theological Society* 48 (2005): 281.
59. GRESSMANN, Hugo. *Der Messias*. Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht's Verlag, 1929.
60. GUELICH, Robert. „Mark 1-8, 26,” în *WBC 34A*. Dallas, Word, Inc., 2002.
61. GUNKEL, Hermann și Joachim BEGRICH. *Introduction to Psalms: the genres of the religious lyric of Israel*. Ed. James Nogalski. Macon, Mercer University Press, 1988.
62. GUNKEL, Hermann. *Die Psalmen*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1968.
63. HEEN M. Erik, și KREY D. W. Philip. *Ancient Christian Commentary on Scripture New Testament X Hebrews*. Illinois, InterVarsity Press, 2005.
64. HENGSTENBERG, Ernst Wilhelm. *Commentary on the Psalms*, vol. 1. trad. John Thomson Leith, Patrick Fairbairn. Edinburgh, T&T Clark, 1860.
65. HENGSTENBERG, Ernst Wilhelm. *Commentary on the Psalms*, vol. 2. trad. John Thomson Leith, Patrick Fairbairn. Edinburgh, T&T Clark, 1860.
66. HENGSTENBERG, Ernst Wilhelm. *Commentary on the Psalms*, vol. 3. trad. John Thomson Leith, Patrick Fairbairn. Edinburgh, T&T Clark, 1860.
67. HOOKER, D., Morna. *Jesus and the Servant. The influence of the Servant Concept of Deutero-Isaiah in the New Testament*. London, SPCK, 1959.
68. HOOKER, Richard. *The Book of Psalms*, în *The Cambridge Bible for Schools and Colleges*. Cambridge, At the University Press, 1904.
69. HURTADO, Larry. *Lord Jesus Christ. Devotion to Jesus in Earliest Christianity*. Grand Rapids, William Eerdmans Publishing Company, 2003.
70. JACOB, Edmond. *Theologie de l'Ancient Testament*. Paris, Delachaux & Niestle, 1955.
71. JENNI, Ernst și Claus, WESTERMANN. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, vol. 1. Zurich, Theologischer Verlag, 1971.
72. JEWETT, Robert. *Romans a Commentary*. Augsburg, Fortress Press, 2006.

73. KAISER, Walter C. Jr. *The Messiah of the Old Testament*. Grand Rapids MI, Zondervan Publishing House, 1995.
74. KÄSEMANN, Ernst. *Commentary on Romans*. Michigan, Grand Rapids, 1980.
75. KEIL, Carl și DELITZSCH, Franz. *Commentary on the Old Testament*, vol. 5. Peabody, Hendrickson, 2002.
76. KING, Henry, Milvillle. *The messiah in the psalms*. Philadelphia, American Baptist Publication Society, 1899.
77. KIRCKPATRICK, A.F., *The Book Of Psalms, Book I, Psalms I-XLI*. Cambridge: The University Press, 1906.
78. KIRCKPATRICK, A.F., *The Book Of Psalms, Book I, Psalms XC-CL*. Cambridge: The University Press, 1912.
79. KIRCKPATRICK, A.F., *The Book Of Psalms, Book I, Psalms XLII-LXXXIX*. Cambridge: The University Press, 1904.
80. KLAUSNER, Joseph. *The Messianic Idea in Israel from Its Beginning to the Completion of the Mishnah*. Trans. W. F. Stinespring. New York, The Macmillan Company, 1955.
81. KRAUS, Hans-Joachim. *Los Salmos*, 2 vol. Ed. Constantino Ruiz-Garrido. Salamanca, Ediciones Seguime, 1999.
82. KRAUS, Hans-Joachim. *Psalms 1-150: A Commentary*, vol. 1. Ed. Hilton C. Oswald. Minneapolis, Augsburg, 1988.
83. LANE, L. William. *The New International Commentary on the New Testament The Gospel of Mark*. Michigan, Grand Rapids, 1974.
84. LEVEY, H., Samson. *The Messiah: An Aramaic Interpretation. The messianic exegesis of the Targum*. Cincinnati, Hebrew union college-Jewish Institute of religion, 1974.
85. LINDSTRÖM, Fredrick. *Suffering and Sin: Interpretations of Illness in the Individual Complaint Psalms*. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1994.
86. LOFTHOUSE, W. F. „Hen and Hesed in the Old Testament.” ZAW 51 (1933): 29-35.
87. MAIER, Gerhard. *Evanghelia după Ioan*, vol. 6-7. Lumina Lumii, 2013.
88. MAIER, Gerhard. *Evanghelia după Luca*, vol. 4-5. Lumina Lumii, 2013.
89. MAIER, Gerhard. *Evanghelia după Marcu*, vol. 3. Lumina Lumii, 2013.
90. MAIER, Gerhard. *Evanghelia după Matei*, vol. 1-2. Lumina Lumii, 2018.
91. MELNICIUC-PUICĂ, Ilie. *Utilizarea Vechiului Testament în scrierile lucanice*. Iași, Performantica, 2005.

92. METTINGER, N., D., Tryggve. *King and Messiah: The Civil and Sacral Legitimation of the Israelite Kings*. LiberLäromedel/Gleerup, 1976.
93. MIHAILĂ, Alexandru. „Despre numele dumnezeiesc Iahve.” *ST* 1 (2007): 27-43.
94. Miller, Maxwell, și John HAYES. *A History of Acent Israel and Iudah*. Philadelphia, The Westminster Press, 1986.
95. Mircea CHIALDA. „Ebed Iahve. Isaia cap. 40-55.” *AATC* (1939-1940): 190-243.
96. Mircea CHIALDA. *Ebed Iahve*. Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1940.
97. MITROPOLITUL VENIAMIN. *Tâlcuire la psalmi a proorocului și împăratului David, scrisă elinește sub împărății Constantinopolei de monahul-filosof Eftimie Zigadinul iar pe românește adusă de Mitropolitul Veniamin*. Iași, s.ed., 1850.
98. MOO, J. Douglas. *The Epistle to the Romans*. Michigan, Grand Rapids, 1996.
99. MORRIS, Leon. *The New International Commentary on the New Testament The Gospel According to John*. Michigan, Grand Rapids, 1971.
100. MOWINCKEL, Sigmund. *He That Cometh, The messian concept in the Old Testament and later Judaism*. Trans. G. W. Anderson. Oxford, 1956.
101. MOWINCKEL, Sigmund. *The Psalms in Israel's Worship*, 2 vol. Ed. James Crenshaw Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans, 2004.
102. NEAGA, Nicolae. *Hristos în Vechiul Testament*. Cluj-Napoca: Renașterea, 2004.
103. NEALE, J. M. și R.F. LITTLEDAL. *A commentary on the Psalms from primitive and medieval writers and from various office books and Hymns on the Roman, Mozambic, Ambrosian, Gallican, Greek, Coptic, Armenian and Syriac rites*, vol. 2. London/New York, Joseph Masters, Aldersgate Street and New Bond Street/Pott and Amery, 1868.
104. NEGOIȚĂ, Athanase. „Psalmii în cultul Vechiului Testament.” *GB* 11-12 (1965): 101530.
105. NEGOIȚĂ, Athanase. *Psaltirea în cultul Bisericii Ortodoxe*. București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1940.
106. NEUSNER, Jacob. *Messiah in context, Israel's history and destiny in formative Judaism*. Philadelphia, Fortress Press, 1984.
107. NIKOLAKOPOULOS, Konstantin. *Studii de teologie biblică. Ermineutica cea ortodoxă și cea occidentală. Semnificația noțiunilor imnologice ale Noului Testament*. Ed. Ioan Vasile Leb și Ilie Ursa. Cluj-Napoca, Renașterea, 2008.

108. NORTH, R., Cristopher. *The Suffering Servant in Deutero-Isaiah: An Historical and Critical Study*. Oxford, Oxford University Press, 1956.
109. NORTHRUP, Bernard E. *Recognizing your Messiah in the Psalms*. Des Plaines, Regular Baptist Press, 1996.
110. ODEN, C., THOMAS și HALL, A., Christopher. *Ancient Christian Commentary on Scripture New Testament II Mark*. Illinois, InterVarsity Press, 2005.
111. OSBORN, N. D. și HATTON, H. *A handbook on Exodus*. New York, United Bible Societies, 1999.
112. P.M. MIGUENS, „Is. 53 en el Nuevo Testamento. Nota Exégetica”, în *Studi sull' Oriente e la Bibbia* (Genova, 1967).
113. PARVISH, Samuel. *An Inquiry into the Jewish and Christian Revelation in a Dialogue between an Indian and a Christian*. London, 1749.
114. PAȘCA-TUȘA, Stelian. *YAHWE Hanneni – Inima Rugăciunii Psalmice*. Cluj-Napoca, Limes, 2015.
115. PEROWNE, Stewart. *The book of Psalms, a new translation with introductions and notes explanatory and critical*, vol I. Londra, Bell and Daldy, 1870.
116. PERVO, I. Richard. *Acts a Commentary*. Minneapolis, Fortress Press.
117. PETRESCU, Teodosie. *Cartea Psalmilor și importanța ei în viața pastoral-misionară a Bisericii*. Constanța, „Ovidius” University Press, 2001.
118. PHILLIPS, George. *The Psalms in Hebrew; with a critical, exegetical and philological commentary*, vol. 1. London, J. W. Parker, 1846.
119. POPESCU-MĂLĂIEȘTI, Ioan. „Psalmii 25 (24).” *BOR* 9 (1905): 1001-16.
120. POPESCU-MĂLĂIEȘTI, Ioan. „Psalmii în cultul creștin.” *BOR* 6 (1924): 280-90.
121. POPESCU-MĂLĂIEȘTI, Ioan. „Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament.” *BOR* 5 (1924): 321-7.
122. POPESCU-MĂLĂIEȘTI, Ioan. „Scurte studii introductive în literatura biblică a Vechiului Testament. Psalmii.” *BOR* 4 (1924): 202-5.
123. ROSS, Allen P. *A commentary on the psalm*. vol. 1 (1-42). Michigan: Kregel Exegetical Libray, 2011.
124. ROSS, Allen P. *A commentary on the psalm*. vol. 2 (42-89). Michigan: Kregel Exegetical Libray, 2013.
125. ROSS, Allen P. *A commentary on the psalm*. vol. 3 (90-150). Michigan: Kregel Exegetical Libray, 2016.
126. SCHAEFER, Konrad, *Psalms*. Collegewille, The Liturgical Press, 2001.

127. SEMEN, Petre. „Apocalipsele vechitestamentare și apocrife-studiu comparativ.” *TV 7-2* (2003): 141-155.
128. SEMEN, Petre. *Introducere în Teologia Biblică a Vechiului Testament*. Iași, Trinitas, 2008.
129. SHEPHERD, Jerry, Eugene. *The Book Of Psalms As The Book Of Christ: A Christo-Canonical Approach To The Book Of Psalms*. 1995.
130. SIMEDREA, Tit. „Despre psalmii Proorocului împărat David.” *MB 4-6* (1968): 206-16.
131. SIMONOPETRITUL, Emilianos. *Tâlcuiri la Psalmi*. Ed. Agapie Corbu. Arad, Sfântul Nectarie, 2011.
132. SKINNER, John. *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis*. New York, Scribner, 1910.
133. SPELIOPOULOU, Elke B. *Messiah in the Psalms – What does Psalm 22 tell us about a coming anointed one?*. Downingtown, Libery Baptist Theological Seminary, 2010.
134. SPENCE-JONES, Henry. *The Pulpit Commentary: Psalms*, vol. 1. Bellingham, Logos Research Systems, 2004.
135. STAM, R., Cornelius. *Commentary on the Epistle of Paul to the Romans*. Chicago, Berean Literature Foundation, 1984.
136. TATE, Marvin E. „Psalms 50-100,” în *WBC 20*. Dallas, Word, Inc., 2002.
137. TĂNĂSESCU, Alexe. *Profețiile mesianice*. București, 1904.
138. TERRIEN, Samuel. *The Psalms: Strophic Structure and Theological Commentary*. Grand Rapids, MI, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 2003.
139. THOMPSON, W. James. *Commentaries on The New Testament Hebrews*. Michigan, Grand Rapids.
140. TIMUȘ, Gherasim. *Note si meditațiuni asupra Psalmilor*. București, Gutenberg, 1896.
141. VON RAD, Gerhard. *Old Testament Theology*, vol 1. London, SCM Press LTD, 1975.
142. VRIEZEN, Theodorus. *The Religion of Ancient Israel (Library of Theological Translations)*. Cambridge, James Clarke & Co, 2003.
143. [WACHOLDER](#), Ben Zion. *Messianism and Mishnah Time and Place in the Early Halakhah*. Cincinnati, Hebrew Union College, 1979.

144. WEISER, Artur. *The Psalms. A Commentary*. Philadelphia, The Westminster Press, 1962.
145. WESSELSCHMIDT, Q. F. „Psalms 51-150,” în *ACCSOT* 8. Downers Grove, InterVarsity Press, 2007.
146. WESTERMANN, Claus. *Praise and Lament in the Psalms*. Ed. K. Crim și R. Soulen. Atlanta, John Knox Press, 1981.
147. WHYBRAY, Norman. *Reading the Psalms as a Book*. Sheffield, Sheffield Academic Press Ltd, 1996.
148. WOLFF, Hans. *Anthropology of the Old Testament*. Philadelphia, Fortress Press, 1974.
149. ZIMMERLI, W., și J. JEREMIAS. *The servant of God*. London, SCM Press, 1957.

VOLUME DE SPECIALITATE:

1. AGHIMESCU, Nicolae. *Istoria și filosofia religiei la popoarele antice*. Iași, Tehnopress, 2008.
2. ANDERSON, Paul. *The Christology of the fourth Gospel*. Tubingen, Mohr, 1996.
3. ANDREICUȚ, Andrei. *Spovedanie și comuniune*. Cluj-Napoca, Renașterea, 2011.
4. BASARAB, Mircea. *Interpretarea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă*. Cluj-Napoca, Alma Mater, 2005.
5. BIZĂU, Ioan. *Liturghie și teologie*. Cluj-Napoca, Pamos, 2009.
6. BORNES, Jonathan. *Maestri Spirituali – Aristotel*. s.l.: Humanitas, 1996.
7. BRANIȘTE Ene. *Vocație și responsabilitate în slujirea preoțească*. București, Basilica, 2014.
8. BRECK, John. *Cum citim Sfânta Scriptură? Despre structura limbajului biblic*. Ed Ioana Tămăian. Alba Iulia, Reîntregirea, 2005.
9. DUCA, Sergiu, *Meditație asupra Vechiului Testament*. Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2003.
10. ILOAIE, Ștefan. *Morala creștină și etica postmodernă. O întâlnire necesară*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Județeană, 2009.
11. LARCHET, Jean-Claude. *Terapeutica bolilor spirituale*. București, Sofia, 2001.
12. MENN, Esther. *Swett Singer of Israel: David and the Psalms in Early Judaism*. În *Psalms in community: Jewish and Christian textual, liturgical, and artistic*, ed. Harold W. Attridge și Margot E. Fassler. Atlanta, Society of Biblical Literature, 2003, 61-74.

13. MOLDOVAN, Alexandru. *Pescari de oameni – reflecții teologice la pericopele evanghelice duminicale*. Alba-Iulia, Reîntregirea, 2024.
14. NEGOIȚĂ, Athanase. *Istoria religiei Vechiului Testament*. București, locpia, 2006.
15. NEGOIȚĂ, Athanase. *Teologia biblică a Vechiului Testament*. București, locpia, 2004.
16. PORFIRIE KAVSOKALYVITUL, *Cuvinte despre boală și mângâiere*. București, Sofia, 2017.
17. STĂNILOAIE, Dumitru. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1. București, EIBMO, 1996.
18. WURMBRAND, Richard. *Cele 7 cuvinte de pe cruce*. București, Stephanus, 2017.

STUDII DE SPECIALITATE:

1. Adela, Yarbrow, COLLINS. „The Psalms and the origins of christology,” în *Psalms in community: Jewish and Christian textual, liturgical, and artistic*, ed. Harold W. Attridge și Margot E. Fassler (Atlanta: Society of Biblical Literature, 2003), 114-24.
2. Alexandru, MIHĂILĂ. „Despre numele dumnezeiesc Iahwe.” *ST* 1 (2007): 27-43.
3. APOSTOLACHE, Ioniță. „Sfântul Efrem Sirul, Imnele perlei (III-IV).” *TV* 5-8 (2013): 190-2.
4. AYTOUN, Robert. „The Servant of the Lord in the Targum.” *The Journal of Theological Studies* 31 (1922): 172-180.
5. BUD, Paula. „Eshatologie și Apocalipsă în Vechiul Testament.” *Studia TO* 1 (2011): 54.
6. CHIRILĂ, Ioan, „Arhiepiscopul Bartolomeu - un om cuprins prin tâlcuire în dulceața și lumina Revelației.” În *Logos. Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, ed. Ștefan Iloaie și Radu Preda (Cluj-Napoca: Renașterea, 2001), 111-22.
7. CHIRILĂ, Ioan, „Philological reflection - Genesis 1:1.” *ROOTS* 1 (2009): 154-8.
8. Christopher BEGG, *Zedekiah and the Servant*, în „*Ephemerides Theologicae Lovaniensis*” 62 (1986):
9. COLLAUTTI, Federico. „The Triumphant Messiah and the Exalted Christ.” *Henoch* 27 (2005): 183-213.
10. CULLMAN, Oscar. „Jésus, serviteur de Dieu.” *Dieu vivant* 16 (1950): 27.
11. DALY-DENTON, Margaret. „The Psalms in John's Gospel”, ed. Steve Moyise și Maarten J. J. Menken (London/New York: T&T Clark International, 2004).

12. GLASER, Mitch. „Introduction to, The Gospel According to Isaiah 53: Encountering the Suffering Servant in Jewish and Christian Theology”. Edited by Darrell L. Bock and Mitch Glaser. Michigan: Grand Rapids: Kregel Publications, 2012.
13. HEINEMANN, Mark H. *An Eposition of Psalm 22*, în *Bibliotheca Sacra Volume 147*, 587 (Dallas, TX: Dallas Theological Seminary, 1990).
14. HENGEL, Martin. „The Effective History of Isaia 53 in the Pre-Crhrstian Preriod.” În *The suffering Servant. Isaiah 53 in the Jewish and Christian Sources*. Ed. Bernd Janowski, Peter Stuhlmacher. Cambridge: Wiliam B. Eerdmans Publishing Company, 2004.
15. Herbert HAAG, „Der Gottesknecht bei Deuterijosaja im Verständnis der alten Kirche,” în *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 31 (1984), 342-377.
16. HOFIUS, Otfried. „The Fourth Servant Song in the New Testament Letters.” În *The suffering Servant. Isaiah 53 in the Jewish and Christian Sources*. Ed. Bernd Janowski, Peter Stuhlmacher. Cambridge: Wiliam B. Eerdmans Publishing Company, 2004.
17. Hugolinus LANGKAMMER, „Jes 53 und 1 Petr 2,21-25. Zur christologischen Interpretation der Leidenstheologie von Jes 53.” *Bible und Liturgie* 60 (1987).
18. KEESMAAT, C., Sylvia. „The Psalms in Romans and Galatians,” ed. Steve Moyise și Maarten J. J. Menken (London/New York: T&T Clark International, 2004).
19. KOCH, K. „Messias and Sündenvergebung in Jesaja 53 – Targum.” *Journal for the Study of Judaism* 103 (1972): 117-148.
20. LITWAK, D., Kenneth. „The use of Quotations from Isaiah 52:13 – 53:12 in the New Testament.” *Journal of the Evangelical Theological Society* 26 (1983): 385-394.
21. MOWINCKEL, Sigmund. „Psalm Criticism between 1900-1935 (Ugarit and Psalm Exegesis).” *VT* 5 (1955): 14-23.
22. NEAGA, Nicolae. „Vechiul Testament în cultul Bisericii. Sugestii în problema reconsiderării citirilor din Vechiul Testament.” *MB* 4-6 (1971): 225-31.
23. OSWALT N. John. „The Book of Isaiah: A Short Course on Biblical Theology.” *CTJ* 39 (2004).
24. PAȘCA-TUȘA, Stelian. „Psalm 2 – An Isagogic, Exegetical and Theological Interpretation (Part I).” *Studia TO* 1 (2015): 22-3.
25. PAȘCA-TUȘA, Stelian. „Psalm 2 – An Isagogic, Exegetical and Theological Interpretation (Part I).” *Studia TO* 2 (2015): 56.

26. PLĂMĂDEALĂ, Antonie. „Ebed-Yahve în lumina Noului Testament – Preliminarii la o Teologie a slujirii.” *MB* 4-6 (1970): 286.
27. PLĂMĂDEALĂ, Antonie. „Ebed-Yahve în lumina Noului Testament – Preliminarii la o Teologie a slujirii.” *MB* 4-6 (1970): 284-304.
28. POPESCU-MĂLĂIEȘTI, Ioan. „Psalmii.” *BOR* 6 (1904): 653.
29. R.T. FRANCE, „The Servant of the Lord in the Teaching of Jesus.” *Tyndale Bulletin*, 19 (1968): 26-52.
30. REMBAUM, E., Joel. „The development of a Jewish Exegetical Tradition regarding Isaiah 53.” *Harcard Theological Review* 75 (1982): 289-311.
31. SANTALA, Risto. „The Despised Messiah and His Despised People.” *Mishkan: A Forum on the Gospel and the Jewish People* 43 (2005): 23-4.
32. SEKINE, Seiko. „Identity and Authorship in the Fourth Song of the Servant. A Redactional Attempt at the Second Isaianic Theology of Redemption, Part 1.” *Annual of the Japanese Biblical Institute* 31 (1995).
33. Soteriology, and Its Transposition by St. Paul,” în *The Catholic Biblical Quarterly*, 16 (1954)
34. STANLEY, David. „The Theme of the Servant of Yahweh in Primitive Christian Soteriology, and Its Transposition by St. Paul.” *The Catholic Biblical Quarterly* 16 (1954), 385-425.
35. Steve MOYISE and Maarten J. J. MENKEN, *The Psalms in the New Testament* (Trowbrige: Cromwell Press, 2004).
36. STUHLMACHER, Petre. „Isaiah 53 in Gospel and Acts.” În *The suffering Servant. Isaiah 53 in the Jewish and Christian Sources*. Ed. Bernd Janowski, Peter Stuhlmacher. Cambridge: Wiliam B. Eerdmans Publishing Company, 2004.
37. Tremper LONGMAN III și Raymond P. DILLARD, *Psalms*, în *An Introduction to the Old Testament*, second ed. (Grand Rapids, MI: Zondervan, 1994, 2006).

RESURSE ELECTRONICE:

1. ST. HILAIRE DE POITIERS, „Commentaire sur le Psaume 2.” Accesat în accesat în 24 August 2020. <http://www.patristique.org/Hilaire-de-Poitiers-Commentaire-sur-le-Psaume-2.html>.
2. <https://politeia.org.ro/magazin-istoric/platon-despre-democratie-in-republica/4214/>.
3. <https://caleacatreizvor.wordpress.com/2015/05/13/se-contrazice-biblia-atunci-cind-se-refera-la-moartea-lui-iuda/>.

